

SOLIDARITEIT 2012

Een bevolkingsonderzoek

Mark Elchardus & Bram Spruyt

Het draagvlak van de verzorgingsstaat

1 De houdingen ten opzichte van de verzorgingsstaat

Sociale zekerheid is georganiseerde solidariteit. Sociale verzekeringen spreiden de (financiële) risico's van ziekte, arbeidsongeschiktheid, invaliditeit en werkloosheid over grote groepen met als resultaat dat er een herverdeling plaats vindt van gezonden naar zieken, van werkenden naar werklozen en van jongeren naar ouderen. Deze georganiseerde solidariteit, die resulteert in effectief afdwingbare sociale rechten, is een belangrijk aspect van wat doorgaans de welvaartsstaat of de verzorgingsstaat wordt genoemd.

Na de Tweede Wereldoorlog en tot in de jaren zeventig van de 20ste eeuw, kent die welvaarts- of verzorgingsstaat in alle Westerse landen een gestage, en in een aantal landen een spectaculaire groei (OECD, 1988; voor België, Deleeck, 2001). Vele landen evolueerden naar een hogere graad van sociale bescherming en een bredere toegang tot de sociale voorzieningen. Vanaf het midden van de jaren zeventig stopt de expansie van de verzorgingsstaat. De groei en de aard van de verzorgingsstaat worden in vraag gesteld, aanvankelijk vooral omdat zij te zwaar wegen op de overheidsbudgetten (Taylor-Gooby, 1991; Giddens, 1991). Voor die zogeheten crisis van de verzorgingsstaat worden verschillende verklaringen aangereikt. De meest voorkomende hebben betrekking op de trage economische groei, de hoge werkloosheid en de fiscale problemen waarmee de overheid te kampen heeft (Nordlund, 1997). Een aantal auteurs meent echter ook dieper, in de evolutie van het denken, een nieuwe houding ten opzichte van de verzorgingsstaat te onderkennen. Volgens hen is er meer aan de hand dan (tijdelijke) economische problemen. Zij menen nieuwe waardepatronen te onderkennen, die leiden tot een andere houding ten opzichte van de verzorgingsstaat en zijn gevolgen (Taylor-Gooby, 1991, Giddens, 1991).

In deze inleiding gaan we kort in op de kritiek op de verzorgingsstaat, met de bedoeling de dimensies af te bakenen die in het bevolkingsonderzoek worden gemeten.

1.1 DE RADICALE, ANGELSAKSISCHE KRITIEK

In de jaren zeventig van de 20ste eeuw komt de verzorgingsstaat in een crisis terecht (Mishra, 1984), alleszins in "woelige waters" zoals Bea Cantillon het formuleert (1999). De grote steun die de verzorgingsstaat tot dan kon genieten, wordt in vraag gesteld. De argwaan treft niet alleen de sociale zekerheid in strikte zin, maar het geheel van de opvattingen, waaronder ook de Keynesiaanse economie, het streven naar volledige tewerkstelling en naar de democratisering van het onderwijs, die tot dan het bouwwerk van

de verzorgingsstaat hadden geschraagd. De laatste werd in vraag gesteld als weg naar de zorgzame en solidaire samenleving.

De scherpste, meest radicale kritiek duikt op in de Angelsaksische landen, meer bepaald in de Verenigde Staten van Ronald Reagan en het Groot-Brittannië van Margaret Thatcher. In de Verenigde Staten krijgen de scherpe neoliberale kritieken snel veel bijval in de media, bij politici en bij het grote publiek. Via die kritiek wordt ook snel de basis gelegd voor agressieve hervormingen van de welvaartsstaat in de jaren '80 (Jencks, 1992; Mishra, 1984; McClain e.a., 2002). De meest radicale kritiek, die we onder meer vinden in het werk van Gilder (1981) en Murray (1984), is dikwijls toonzettend en inspirerend, en wordt door anderen in meer genuanceerde vorm overgenomen (Steffen, 2002). De uitgangspunten van de radicale kritiek zijn utilitair-individualistisch. Hij beschouwt de wereld als een plek waar ieder voor zich moet zorgen en waar wenselijk gedrag zich alleen voldoende manifesteert als onwenselijk gedrag wordt bestraft. Volgens onder meer Gilder en Murray loopt het daarom mis in een verzorgingsstaat. De armen worden er immers betaald om niets te doen en dus aangemoedigd om niets te blijven doen en arm te blijven. Omdat ze niet bloot staan aan de pijnen van échte armoede, wordt hun verlangen om uit hun positie te geraken niet gestimuleerd. Langdurige werkloosheid en afhankelijkheid ten opzichte van de overheid, leiden volgens de radicale kritiek op die manier tot een armoedecultuur die zichzelf bestendigt. Deze cultuur wordt getypeerd door een gevoel van nutteloosheid, weinig verantwoordelijkheden, geërodeerde verantwoordelijkheidszin, zwakke gezinswaarden en een overvloed aan tijd, die dan weer op hun beurt leiden naar geweld, misdaad en druggebruik. Dat soort kritiek, dikwijls gestaafd met wetenschappelijke of wetenschappelijk klinkende argumenten, heeft in de meer populaire voorstellingen een bepaalde beeldvorming bevorderd van de mensen die van een uitkering afhankelijk zijn: lui, onverantwoordelijk en daarom ook vatbaar voor crimineel gedrag.

Begin jaren negentig volgt een nieuwe golf van radicale kritiek, met onder meer werken van Frum (1994) en Tanner (1994). Beiden schaven de ongenuanceerde uitgangspunten van de vorige generatie radicalen bij. Uitkeringstrekkers zijn niet per definitie lui of werkonwillig, heet het nu. De nadruk komt nog meer dan voorheen te liggen op de gevolgen van verzorgingsstaat. De verzorgingsstaat reduceert het risico van armoede te zeer, met als gevolg dat onverantwoordelijk gedrag, dat in een beter georganiseerde samenleving tot de sanctie van armoede zou leiden, nu ongesanctioneerd blijft en zich daarom verspreidt. Heel populair wordt de metafoor van de hangmat: de sociale zekerheid zorgt niet voor een vangnet, maar levert een hangmat waarin mensen wegdrijven van een verantwoordelijke opstelling in de samenleving. Met karige uitkeringen of zonder uitkeringen en voedselbonnen, zouden de armen veel gemotiveerder zijn om uit hun afhankelijke positie te geraken, zo luidt de conclusie. De verzorgingsstaat maakt lui en ondermijnt de zelfredzaamheid. Tanner (1994) probeert die stellingen te onderbouwen met empirische gegevens die onder meer aantonen dat individuen die geen uitkeringen krijgen vlugger uit de

armoede raken. In Amerika nam de armoede volgens hem toe sinds de 'War on poverty' en bijna 70% van de welvaarttrekkers zoeken niet actief naar werk. Tanner ziet armoede, uitkeringsafhankelijkheid en gerelateerde problemen zoals misdaad en druggebruik, als het resultaat van de actieve tussenkomst van de overheid. Zij zijn volgens hem producten van de verzorgingsstaat. De enige functies die de overheid volgens hem moet vervullen, zijn het stimuleren van de economische groei en jobcreatie. Individuen die zichzelf niet kunnen onderhouden moeten maar terugvallen op hun familie, de kerk en liefdadigheid¹.

Ten gevolge van die kritiek, die zich eerst manifesteerde als een academisch debat over de onbedoelde gevolgen van de verzorgingsstaat, hebben zich volgens McClain e.a. (2002, p.14), bij de Amerikaanse bevolking een aantal opvattingen verspreid die een vruchtbare voedingsbodem vormen voor een neoliberal vertoog.

- Individuen en niet omstandigheden zijn verantwoordelijk voor armoede.
- Afhankelijkheid van uitkeringen is een teken van luiheid, persoonlijk falen en moreel verval en leidt tot luiheid, een gebrek aan zelfredzaamheid en moreel verval.
- De verzorgingsstaat bestendigt een klasse van niet-werkende, laaggeschoolden in hun positie van afhankelijkheid.

De radicale, Angelsaksische kritiek heeft het voordeel van karikaturale duidelijkheid: de verzorgingsstaat maakt mensen lui, onbekwaam om voor zichzelf te zorgen, hij vernielt de spontane structuren van steun en liefdadigheid, houdt mensen in de werkloosheid en verzwakt op die manier ook de economie. In continentaal Europa neemt die kritiek doorgaans wat mildere vormen aan. Toch hoort men de echo's van de radicale kritiek ook doorklinken in het politieke debat in Vlaanderen. In betrekkelijk ruwe vorm in de jaren negentig van de vorige eeuw, in mildere, maar misschien wel meer verspreide vorm meer recent.

---

¹ Verschillende auteurs zijn van oordeel dat het debat over de verzorgingsstaat in de Verenigde Staten zo'n radicale en scherpe vormen aanneemt, omdat het beladen wordt met de 'rassenkwesitie' of de kwesitie van de 'color of welfare' (Pergher, 1998). Volgens Gilens (1999) is de afwijzing van de verzorgingsstaat grotendeels een gevolg van de associatie die wordt gemaakt tussen ras en 'welfare'. Terwijl eigenlijk maar 30% van de armen Afro-Amerikanen zijn, wordt dit in de media uitvergroot naar het dubbele. Het resultaat hiervan is dat Amerikanen de proportie zwarten in de armoede en de uitkeringen zwaar overschatten. Afro-Amerikanen worden als gevolg hiervan als lui en dom gestereotypeerd en worden als onrechtmatige uitkeringstrekkers bestempeld.

1.2 ECHO'S VAN DE RADICALE KRITIEK IN VLAANDEREN

In zijn boek 'De vergeten vernieuwing' stelt Bert Anciaux (1992) het bestaande stelsel van sociale zekerheid in vraag, met argumenten die duidelijk aan de radicale kritiek schatplichtig zijn:

(...) een der beste sociale herverdelingsmechanismen ter wereld, hoewel het langs alle kanten lekt. Niet alleen houden we er stinkrijke ziekenfondsen en vakbonden aan over, maar meer en meer mensen dreigen door de mazen van het net te vallen. Intussen worden sommige mensen betaald die het echt niet nodig hebben. En ik heb het hier niet alleen over de 'werkloze notarisvrouw' die met haar stempelgeld haar Chrysler Le Baron Convertible onderhoudt. Moet werkloosheidsuitkering een eeuwigdurend recht zijn? Wat met de verplichte omscholing? Is het normaal dat een niet alleenwonende schoolverlater een uitkering krijgt? 'For a few dollars more' is werken als alternatief niet erg aantrekkelijk. Moet het remgeld voor iedereen hetzelfde zijn, voor lage en voor hoge inkomens? Ik weet wel dat ik tere huisjes aan het binnentreden ben, maar ik vrees dat we dat zullen moeten doen. Want velen die echt steun nodig hebben, vallen buiten elk sociaal opvangsysteem, en eindigen in een kartonnen doos in de buurt van het Brussels Centraal station, bij Poverello of in een vochtige krottige kamer. Hoeveel mensen leven er niet onder de armoede-grens? De herverdeling werkt niet zoals het hoort. Er moet aan dat mechanisme voortdurend gesleuteld en gecorrigeerd worden wil het rechtvaardig blijven (...)

Men vindt hier, net zoals in de radicale kritiek, de idee dat de begunstigden van het stelsel profiteren en door het stelsel in hun afhankelijkheid worden bestendigd. Verder duikt hier ook het argument op dat het stelsel niet werkt, niet doeltreffend is en dat het geld bij de verkeerde mensen terecht komt (niet alleen de profiterende artsenvrouwen, maar ook de 'stinkrijke' vakbonden en mutualiteiten). Deze stelling – dat de uitkeringen grotendeels ten goede komen aan mensen die niet het nodig hebben – speelt een belangrijke rol in de continentale Europese kritiek.

Ook Verhofstadt klaagt in zijn 'Tweede Burgermanifest, De weg naar de politieke vernieuwing' de problematiek van misbruik en inefficiëntie van het sociaal zekerheidssysteem aan.

(..) De mensen hebben het echter stilaan door. Zij geloven niet meer in een solidariteit die op zo'n evidente wijze haar doel blijft missen. Zij zien ook de verpaupering en de verkrotting. Zij kennen zelf in hun buurt of in hun straat mensen die in nood leven, die het met minder dan niets moeten stellen, terwijl anderen, die het niet nodig hebben, royaal van de sociale zekerheid of van de werkloosheidsuitkeringen genieten (...)

Als er in Vlaanderen één partij is waarvan men extreem negatieve uitspraken over de verzorgingsstaat kan verwachten, dan is dat het Vlaams Blok. In haar verkiezingsprogramma van 1995 vinden we de stelling dat sociale uitkeringen niet meer mogen gaan naar personen wiens gezin een voldoende groot inkomen hebben. De associatie tussen de verzorgingsstaat, het profitaat en het aankweken van luiheid en onverantwoordelijkheid, worden door verschillende voormannen duidelijk geformuleerd. Willy Smout schrijft in 1989:

(...) de sociale zekerheid is een paradijs voor gespecialiseerde beroepsprofiteurs (...)

In datzelfde jaar verwoordt ook Annemans (1989) zijn kritiek op het sociaal zekerheidsstelsel:

(...) onze sociale zekerheid is een uniek systeem dat verslavend is voor wie ervan geniet (...)

In navolging hiervan gebruikt Dewinter in het Vlaams parlement de term 'uitkeringsverslaafden' (Vlaams parlement, Handelingen, 01.04.1998).

Het is waarschijnlijk dat de stellingen die in die kritiek circuleerden inmiddels tot de bevolking zijn doorgedrongen en dus kunnen gebruikt worden om de houding van de bevolking te meten. We delen die kritiek op in enerzijds de uitingen van argwaan ten opzichte van de mensen die steun trekken (zie tabel 1, wantrouwen steuntrekkers), anderzijds de gevolgen van het bestaan van de verzorgingsstaat op de mensen, de economie, de cultuur, de sociale samenhang en dergelijke (zie tabel 1, Houding tegenover verzorgingsstaat en sociale zekerheid). We contrasteren die negatieve gevolgen met de positieve gevolgen die dikwijls aan de verzorgingsstaat worden toegeschreven.

Tijdens de laatste 20 jaar van de 20ste eeuw hebben de reële en/of vermeende negatieve effecten van de verzorgingsstaat zoveel belangstelling gekregen, dat de positieve gevolgen ervan in de vergeethoek dreigden te geraken. De verzorgingsstaat was, zeker in de Europese verzorgings- of welvaartsstaten, een vanzelfsprekendheid geworden, die geen verdediging behoefde. De verzorgingsstaat en zijn voorzieningen werden door vele mensen beschouwd als een evident recht. Het werd gewoon tot de verantwoordelijkheid van de samenleving en de staat gerekend, om aan bepaalde basisnoden tegemoet te komen. Slaagde de samenleving en de markt daar niet in, dan moest de georganiseerde samenleving, de staat, dat doen. Die kalme zekerheden werden door de radicale kritiek onderuit gehaald. De verzorgingsstaat werd terug een object om over na te denken. De verspreiding van de neoliberale denkbeelden en de ervaren crisis van de verzorgingsstaat, hebben vooral in de Scandinavische landen reacties losgeweekt. Daar is de maatschappelijke bewogenheid voor het behoud van de verzorgingsstaat vrij groot. In 1999 werd in Noorwegen door 6

vakbonden de beweging "For the Welfare State" opgericht die al snel 1 van de 4,5 miljoen inwoners van het land achter zich kreeg. Typisch voor de nieuwe houding is het boek van Wilding (1986), "In Defence of the Welfare State". Het drukt de verandering uit in de openingszin: *Ten years ago a book entitled "In Defence of the Welfare State" would have seemed unnecessary and a slightly eccentric venture*. Her en der wordt sedert de jaren negentig de behoefte gevoeld de basisprincipes van de verzorgingsstaat te bevestigen en deze via zijn voordelen te legitimeren.

Hoewel de verzorgingsstaat en het sociale zekerheidssysteem in België ook zwaar onder druk staan en aan kritiek onderhevig zijn, bestaan er hier nog geen grote drukkingsgroepen zoals 'For the welfare state' die expliciet ijveren voor het behoud van de verzorgingsstaat. Eén mogelijke reden daarvoor is dat de Belgische verzorgingsstaat de neoliberale kritiek goed heeft weerstaan. Terugblikkend op al de jaren dat druk over de crisis van de verzorgingsstaat werd geschreven, blijkt dat bouwwerk opvallend robuust te zijn. Het komt niet onveranderd, onbevraagd en onbedreigd uit de crisis, maar het lijkt stevig. In de teksten waarin de verdediging van de verzorgingsstaat wordt opgenomen, vindt men frequent vier argumenten terug: de sociale zekerheid voorkomt armoede, biedt mensen kansen, geeft hen reële vrijheid en behoedt voor misdaad en onrust. Het zijn deze stellingen die we, in een aangepaste en begrijpelijke vorm aan de bevolking hebben voorgelegd.

1.3 DE BEREIDHEID TE STEUNEN

Men kan verwachten dat de rechtse en neoliberale kritiek op de verzorgingsstaat en het overdrijven van de misbruiken die van het stelsel worden gemaakt, de motivatie en de bereidheid bij te dragen tot het stelsel van de sociale zekerheid zullen ondergraven. Zowel onderzoek in Nederland (Van der Veen 1998), Groot Brittannië (Lister, 1998) als in de Verenigde Staten (O'Connor, 1998), wijst op het bestaan van een dergelijk gevolg dat gepaard gaat met een grotere nadruk op persoonlijke verantwoordelijkheid (zie deelrapport 3). Daarbij dient wel te worden opgemerkt dat heel wat studies vaststellen dat de radicale Angelsaksische kritiek op de verzorgingsstaat de houding van de Europese bevolkingen tegenover het stelsel van sociale zekerheid relatief onberoerd heeft gelaten (Ringen, 1987; Pierson, 1991; Baggette, Shapiro et.al., 1995; Pettersen, 1995, van Oorschot, 2000). Om de bereidheid tot steun te meten werden zes uitspraken aan de respondenten voorgelegd (zie tabel 1, Handhaven uitkeringen). Die bereidheid werd ook nog op een andere manier bevraagd, door na te gaan hoe volgens de mensen de oplopende rusthuisfactuur moet worden gedekt (zie tabel 1, Houding tegenover gevolgen hoge rusthuisfactuur).

Terwijl in het publieke debat de houding tegenover de verzorgingsstaat, de bereidheid bij te dragen aan de sociale zekerheid en de houding ten opzichte van mensen die op vervanginkomens zijn aangewezen dikwijls worden beschouwd als elementen van de politieke links/rechts-verdeling, toont onderzoek duidelijk aan dat die verschillende

houdingen niet te vatten zijn met die eenvoudige tweedeling (Elchardus & Spruyt, 2012). Omvangrijk kwantitatief (Achterberg, Houtman, & Derks, 2011; Derks, 2004, 2006; Kochuyt & Derks, 2003) en kwalitatief (Elchardus et al., 1996) onderzoek toont dat opvattingen over gelijkheid, sociale zekerheid en de verzorgingsstaat bij de publieke opinie uiteen vallen in verschillende dimensies die door de diverse bevolkingsgroepen op een verschillende wijze gecombineerd worden. Begin jaren '90, bijvoorbeeld, werd bij langdurig werklozen vastgesteld dat ze een enorme verzuchting naar gelijkheid combineren met een diep wantrouwen tegenover de instellingen die in onze samenleving die gelijkheid in de praktijk tracht te realiseren, in casu de verzorgingsstaat. De betrokken werklozen stelden in een adem dat de overheid de inkomens meer moest herverdelen en tegelijk dat de verzorgingsstaat mensen lui en asociaal maakt. Die schijnbaar inconsistente positie kon verklaard worden door een diep wantrouwen bij de werklozen tegenover andere steuntrekkers. Aangevoelde (economische) kwetsbaarheid voedt een verzuchting naar gelijkheid, maar maakt mensen tegelijk ook vatbaarder voor verhalen die de eigen kwetsbaarheid voorstellen als een gevolg van een onrechtvaardige maatschappelijke situatie (Elchardus & Spruyt, 2012). Extreemrechtse partijen speelden hierop in door mensen verhalen aan te reiken waarin een duidelijke groep (over de tijd van 'migranten' over 'allochtonen' naar vandaag vooral 'moslims') als sociale profiteurs worden voorgesteld. In de afgelopen jaren zijn voorgaande inzichten verder uitgewerkt en verfijnd. Dat onderzoek heeft op de eerste plaats het belang om opvattingen tegenover herverdelingsvraagstukken met een uitgebreide vragenset te bevragen bevestigd. Daarom worden vier verschillende houdingen in verband met de verzorgingsstaat gemeten. In tabel 1 worden ook de items opgenomen waarmee de houding tegenover gelijkheid wordt gemeten (zie ook deelrapport 1)

2 Opvattingen over gelijkheid en de verzorgingsstaat gemeten

Vlamingen zijn niet gewonnen voor een *ongelijke* samenleving. Bijna drie kwart van hen is overtuigd dat de klassenverschillen kleiner zouden moeten zijn en bij de 60 procent vindt dat gewone mensen nog te weinig van de welvaart krijgen. Slechts 10 procent is er dan ook van overtuigd dat de verschillen tussen de hoge en lage inkomens kunnen blijven zoals ze zijn. Dat betekent echter niet dat zij differentiële verloning verwerpen. Er mogen volgens 39% grote inkomensverschillen zijn als deze verschillen in talent en inzet weerspiegelen. Slechts 26% acht dit niet aanvaardbaar. Voor het reduceren van grote ongelijkheden zijn verschillende actoren een rol spelen. De mensen die van oordeel zijn dat de overheid herverdelend moet optreden zijn meer dan twee keer talrijker dan degenen die dit verwerpen: 48 versus 21%.

Het is duidelijk dat het begrip 'arbeiders' voor minder mensen de problematiek van ongelijkheid vat. Met de uitspraak dat klassenverschillen zouden moeten verkleinen gaat 74% akkoord. De uitspraak dat arbeiders nog moeten vechten voor een gelijkwaardige positie krijgt 57% van de mensen achter zich. De uitspraak "We hebben nood aan sterke ziekenfondsen om de belangen van patiënten te verdedigen" wordt door 81% van de respondenten beaamd en door slechts 5% verworpen.

Er heerst ook een heel positief beeld over de sociale zekerheid. Met positieve uitspraken over de verzorgingsstaat gaan 2,5 tot 7 keer meer mensen akkoord dan niet akkoord. Met negatieve uitspraken gaan bij de 3 tot 6 keer meer mensen niet akkoord dan akkoord. Met de uitspraak "niemand verdient een sociale uitkering, iedereen moet eerst voor zichzelf zorgen" gaat slechts 4% akkoord en 88% niet akkoord. Uitspraken die stellen dat de verzorgingsstaat de mensen lui en onverschillig maakt en niet meer in staat om voor zichzelf te zorgen, krijgen minder dan 20% van de mensen mee en telkens ongeveer de helft tegen. Het gaat daar om de kern van de radicale kritiek die dus, in die vorm, duidelijk niet aanslaat in Vlaanderen. De stellingen dat we door de sociale zekerheid grootschalige armoede en ellende vermijden, een vrijer en aangenamer leven maken voor iedereen en mensen meer kansen geven iets van hun leven te maken, krijgen telkens een meerderheid achter zich en worden verworpen door 15% of minder van de bevolking.

Zowel de grote mate van gelijkheidsstreven als de grote steun voor de verzorgingsstaat roept de vraag op waarom partijen die met betrekking tot de verzorgingsstaat een rechtse koers willen varen, toch succes oogsten. Die vraag dient nader te worden onderzocht, maar de houding ten opzichte van mensen die steun krijgen geeft misschien wel aan een aanwijzing. Over de vraag of de uitkeringen terecht komen bij de mensen die ze verdienen, zijn de Vlamingen erg verdeeld. 34% denkt van wel, 29% denkt van niet en 37% twijfelt. 61% van de ondervraagden is wel van oordeel dat de meeste mensen die een uitkering krijgen zwaar zouden lijden als ze die uitkering niet zouden krijgen en slechts 11% gelooft dat dat niet het geval zou zijn. Maar dat verhindert niet dat 52% van oordeel is dat de meeste mensen die een uitkering krijgen van oordeel is dat zij deze niet verdienen, 56% is van oordeel dat als de uitkeringen niet zo gul zouden zijn, mensen zouden leren op eigen benen te staan en 65% meent dat de meeste werklozen gemakkelijk werk zouden vinden als ze zich echt de moeite zouden doen te zoeken. Slechts 13 à 17% van de mensen gaat uitdrukkelijk niet akkoord met deze stellingen. Met andere woorden: we willen meer gelijkheid, de verzorgingsstaat is een prachtige instelling, zonder de steun zouden heel wat mensen echt in de miserie zitten, maar heel wat mensen die door de verzorgingsstaat worden gesteund verdienen dat eigenlijk niet, krijgen waarschijnlijk ook te veel steun en doen te weinig moeite om op eigen benen te staan. Het is blijkbaar via deze vrees voor misbruik dat de steun voor de sociale zekerheid en de verzorgingsstaat kan worden aangevallen en aangetast.

Voor het in stand houden van de verzorgingsstaat vindt 67% dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen. 17% is het daar niet mee eens. Een meerderheid (51%) is ook van oordeel dat de sociale uitkeringen op peil moeten blijven, "ook al betekent dat voor sommigen extra financiële offers". 22% verwerpt dat principe. Voor een aantal van de mensen die het steunen moeten die offers wel door iemand anders dan zichzelf worden gebracht. 22% is bereid "meer belastingen te betalen om de uitkeringen van de sociale zekerheid in de toekomst even hoog te houden als nu". 47% wil dat niet doen. Men kan natuurlijk een ironische kanttekening maken bij het verschil tussen de 51% die van oordeel is dat "sommigen" financiële offers moeten maken en de 22% die bereid is meer belastingen te betalen, maar minstens even opmerkelijk is dat in een land met een bijzonder hoge gemiddelde aanslagvoet meer dan één op vijf van de mensen zich bereid verklaart meer belastingen te betalen om een stevige sociale zekerheid in stand te houden. Er zijn trouwens ook meer mensen die langer willen werken om de pensioenen in stand te houden dan er mensen zijn die dat niet willen doen: 43% versus 30%. De kernidee van een sociaal zekerheidsstelsel als steunen op verplichte verzekering wordt door een overweldigende meerderheid gesteund: 75% is van oordeel dat de bijdragen nooit een persoonlijke keuze mogen worden. Slechts 9% zou de mogelijkheid willen hebben 'uit de staat te stappen' zoals Verhofstadt dat ooit formuleerde. Die gehechtheid aan verplichte verzekeringen verhindert niet dat de idee van aanvullende, privéverzekeringen wordt aanvaard. Met de uitspraak "Private verzekeringen (zoals hospitalisatieverzekering...) waarvoor mensen individueel kiezen en premies betalen, vormen een uitholling van onze sociale zekerheid" gaat slechts 15% akkoord en de idee wordt verworpen door een meerderheid van 52%.

Er werd ook gepeild naar de wijze waarop volgens de Vlamingen moet worden omgesprongen met de hoge rusthuisfacturen. Met het principe dat de overheid ervoor moet zorgen dat de rusthuisfactuur nooit hoger is dan het pensioen van de mensen, gaat 78% van de ondervraagden akkoord. Slechts 9% verwerpt dat principe. Dat beroep op de overheid neemt echter niet weg dat 61% ook van oordeel is dat als de rusthuisbewoner een eigen huis heeft, dat moet worden verkocht om de rusthuisfactuur te betalen. Voor een grote groep is het dus zo dat als er eigen middelen zijn, die moeten worden aangesproken alvorens een inspanning van de overheid moet worden gevraagd. Veel minder bereidheid is er om de factuur door te schuiven naar kinderen en familie. 28% is daar voorstander van, 46% is daar tegen.

TABEL 1 FREQUENTIEVERDELING ITEMS DIE OPVATTINGEN OVER GELIJKHEID EN SOCIALE ZEKERHEID METEN IN VLAANDEREN

Theoretische component	Items	(Helemaal) niet akkoord	Tussen beide	(Helemaal) akkoord	Ratio akkoord/niet akkoord
Gelijkheidsstreven	De verschillen tussen de hoge en lage inkomens moeten blijven zoals ze nu zijn	69,3	20,7	10,0	0,145
	De klassenverschillen zouden kleiner moeten zijn dan nu	9,1	17,1	73,8	8,111
	Arbeiders moeten nog steeds vechten voor een gelijkwaardiger positie in de maatschappij	20,3	23,1	56,6	2,786
	De overheid zou de inkomens moeten herverdelen ten voordele van de zwakkeren in de maatschappij	21,1	31,1	47,8	2,266
	Grote inkomensverschillen zijn aanvaardbaar om verschillen in talenten en inzet op gepaste wijze te kunnen belonen	26,2	35,2	38,6	1,472
	We hebben nood aan sterke vakbonden om de belangen van werknemers te verdedigen	19,9	27,9	52,2	2,623
	Gewone mensen krijgen nog te weinig van de welvaart van het land	15,6	25,2	59,2	3,794
	We hebben nood aan sterke ziekenfondsen om de belangen van patiënten te verdedigen	4,8	14,5	80,7	16,807
Wantrouwen steuntrekkers	De meeste mensen die werkloos zijn, zouden gemakkelijk werk kunnen vinden indien ze echt moeite zouden doen	12,8	22,5	64,7	5,057
	Veel mensen die van de sociale zekerheid trekken, verdienen het eigenlijk niet	15,4	32,5	52,0	3,378
	Als sociale uitkeringen niet zo gul zouden zijn, zouden mensen leren om op beide benen te staan	16,8	27,6	55,6	3,310
	De meeste mensen die een uitkering krijgen, zouden zwaar lijden indien ze geen uitkering zouden krijgen	10,6	28,6	60,8	5,738
	De sociale uitkeringen komen grotendeels ten goede aan mensen die het echt nodig hebben	29,4	36,6	33,9	1,154
Houding tegenover verzorgingsstaat en sociale zekerheid	Onze verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen lui worden	47,8	33,2	19,0	0,398
	Onze verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen niet meer om elkaar geven	55,3	25,7	19,0	0,343
	Onze verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen niet meer voor zichzelf zorgen	54,4	29,2	16,4	0,301
	Niemand verdient een sociale uitkering, iedereen moet eerst voor zichzelf zorgen	88,0	8,1	3,8	0,044
	De sociale zekerheid remt de economische ontwikkeling	59,5	29,5	11,0	0,185
	Door het stelsel van sociale zekerheid wordt maatschappelijke onrust voorkomen	18,5	35,4	46,1	2,494
	Sociale zekerheid zorgt ervoor dat grootschalige armoede en ellende vermeden wordt	12,6	22,7	64,7	5,135
	Door sociale zekerheid wordt voor velen het leven vrijer en aangener	8,5	29,5	62,0	7,298
	Door de sociale zekerheid krijgt iedereen een kans om iets van zijn leven te maken	15,8	32,3	51,8	3,281

Tabel 1 (vervolg) FREQUENTIEVERDELING ITEMS DIE OPVATTINGEN OVER GELIJKHEID EN SOCIALE ZEKERHEID METEN IN VLAANDEREN

	Onze sociale uitkeringen mogen in geen geval minder worden, ook al betekent dat voor sommigen extra financiële offers	21,7	27,1	51,2	2,360
Handhaven uitkeringen	Mensen met hoog inkomen moeten meer belastingen betalen ten voordele van de sociale zekerheid dan mensen met een laag inkomen	16,8	16,0	67,2	3,999
	Ik ben bereid meer belastingen te betalen om de uitkeringen van de sociale zekerheid in de toekomst even hoog te houden als nu	47,3	30,4	22,3	0,472
	Ik ben bereid om langer te werken om de pensioenen even hoog te houden als nu	30,1	27,1	42,8	1,423
	<i>Al dan niet bijdragen aan de sociale zekerheid, mag nooit een keuze zijn en moet altijd verplicht blijven</i>	9,1	16,2	74,7	8,213
	<i>Private verzekeringen (zoals hospitalisatieverzekering,...) waarvoor mensen individueel kiezen en premies betalen, vormen een uitholling van onze sociale zekerheid</i>	52,4	32,2	15,4	0,294
Houding tegenover gevolgen hoge rusthuisfactuur	Als rusthuisbewoners hun factuur niet kunnen betalen en wel een huis hebben, dan moeten ze dat huis verkopen	19,8	19,2	61,0	3,081
	Als rusthuisbewoners hun factuur niet kunnen betalen, dan moeten de kinderen of familie financieel helpen	45,5	26,9	27,5	0,604
	De overheid moet ervoor zorgen dat de rusthuisfactuur nooit hoger is dan het pensioen van mensen	8,8	12,8	78,4	8,909
Bron: SOLIDARITEIT 2012					

3 Het draagvlak van de verzorgingsstaat 2001-2012

Het is niet de bedoeling in dit deelrapport diep in te gaan op de veranderingen in de houding ten opzichte van de verzorgingsstaat die zich over de laatste jaren hebben voorgedaan. Toch worden hier bondig, voor de uitspraken waarvoor dat mogelijk is, een paar veranderingen gesignaleerd. Daarbij richten we ons vooral, hoewel niet uitsluitend op een vergelijking van 2001 en 2012. In tabel 2 worden gegevens uit verschillende onderzoeken samengebracht. De in de verschillende onderzoeken gebruikte methodologie is niet altijd volkomen dezelfde, en niet altijd volkomen vergelijkbaar.

Wat wel uit tabel 2 kan worden besloten is dat het niveau van gelijkheidsstreven niet veel verandering heeft ondergaan, tenzij dat de aanvaardbaarheid van grote inkomensverschillen tussen 2010 en 2012 sterk is toegenomen (maar dit zou een fluctuatie kunnen zijn, gegeven de relatief grote stabiliteit voor de andere uitspraken).

Het akkoord met negatieve gevolgen van de verzorgingsstaat is sterk, ja zelfs spectaculair gedaald. Met de uitspraak "De verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen lui worden" ging in 2001 35% van de ondervraagden akkoord, in 2012 nog 19%. De uitspraak "De verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen niet meer om elkaar geven" kreeg elf jaar geleden 27% van de mensen achter zich, vandaag nog 19%. En "De verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen niet meer voor zichzelf zorgen" kon in 2001 rekenen op de instemming van 22% van de bevolking, vandaag nog op die van 16%. In vergelijking met 2001 worden vandaag door veel minder mensen negatieve gevolgen aan het bestaan van de verzorgingsstaat gekoppeld. De radicale Angelsaksische kritiek, die in ons land via het pleidooi voor een neoliberal beleid werd binnengeloodst, leefde rond de eeuwwisseling blijkbaar veel sterker bij de bevolking dan vandaag. Overigens dient opgemerkt dat ook in 2001 de positieve gevolgen van de verzorgingsstaat al door heel veel mensen werden onderkend. Daarin heeft zich weinig verandering voorgedaan. Met de uitspraak "Het stelsel van sociale zekerheid zorgt ervoor dat grootschalige armoede en ellende vermeden worden" kreeg in 2001 64% van de mensen achter zich en vandaag 65%. "Door de sociale zekerheid wordt voor velen het leven vrijer en aangener" kon rekenen op de instemming van 59% in 2001 en krijgt nu de instemming van 62%. "Door het stelsel van sociale zekerheid wordt maatschappelijke onrust voorkomen" werd in 2001 door 51% onderschreven, vandaag door een iets lagere proportie van de mensen, 46%. Voor de uitspraak "Door de sociale zekerheid krijgt iedereen een kans om iets van zijn leven te maken" zien we een grote toename van de instemming van 42 naar 52%. Kortom, er is min of meer een stabiliteit wat de instemming met positieve gevolgen betreft, en een zeer sterke daling wat de instemming met negatieve gevolgen betreft. Dat leidt tot de hoger beschreven situatie die wijst op een zeer sterke aanvaarding

van de verzorgingsstaat en op een zeer positieve inschatting van zijn maatschappelijke gevolgen. In 2001 werd ook de uitspraak voorgelegd "De sociale zekerheid zorgt ervoor dat de economie in het slop geraakt". Daarmee ging toen 13% van de respondenten akkoord. In 2012 werd dit op een enigszins andere wijze bevraagd: "De sociale zekerheid remt de economische ontwikkeling". De antwoorden zijn dus niet perfect vergelijkbaar, maar ondanks een 'zachtere' formulering zien we zelfs hier een lichte daling van de instemming van 13 naar 11%. Voor wat betreft zijn maatschappelijke gevolgen, wordt het project van de verzorgingsstaat sterk gedragen.

We zien echter dat de steun voor de verzorgingsstaat wordt ondergraven door een nadruk op persoonlijke verantwoordelijkheid en het belichten van sociale fraude. Het geloof in misbruik van de voorzieningen is betrekkelijk hoog (zie tabel 1) en er is een aanwijzing dat het over de tijd is toegenomen. Het inzicht dat het verdwijnen van de uitkeringen bij veel mensen veel miserie zou veroorzaken blijft op hetzelfde peil. In 2001 werd gesteld "De sociale uitkeringen komen grotendeel ten goede aan mensen **die het helemaal niet nodig hebben**". Daar was toen 23% het mee eens en 42% het mee oneens. In 2012 was de formulering anders: "De sociale uitkeringen komen grotendeels ten goede aan mensen **die het echt nodig hebben**". Daarmee is 34% het eens. Vergelijken we dat met de 42% die in 2001 de uitspraak verwierp, heeft men toch de indruk dat een groeiend deel van de bevolking de indruk heeft dat het geld van de sociale zekerheid niet terecht komt bij de mensen bij wie het zou moeten terecht komen. De proportie die van oordeel is dat de sociale uitkeringen ten goede komen aan mensen die het nodig hebben, blijft wel stabiel op een derde van de bevolking vanaf 2006. Tussen 2006 en 2012 zien we echter wel een gestage toename van het aantal mensen dat gelooft dat "veel mensen die van de sociale zekerheid trekken, dat eigenlijk niet verdienen" en dat indien de uitkeringen niet zo gul zouden zijn, mensen meer voor zichzelf zouden leren zorgen. In 2012 krijgen beide stellingen een comfortabele meerderheid achter zich. Men is, met andere woorden, meer dan voorheen overtuigd van het groeiende belang van de verzorgingsstaat, maar een groeiende groep heeft tevens de indruk dat de sociale zekerheid misbruikt wordt, dat te veel mensen die het niet verdienen steun krijgen en daarom ook onvoldoende inspanningen leveren om op eigen benen te staan.

We zien ook, ondanks de grote en groeiende steun voor het maatschappelijke project van de verzorgingsstaat een afnemende bereidheid bij te dragen om een sterk sociaal zekerheidsstelsel in stand te houden. "Ik ben bereid meer belastingen te betalen om de uitkeringen van de sociale zekerheid (...) even hoog te houden als nu" werd in 2001 onderschreven door 26% van de respondenten, in 2012 nog door 22%. Het gaat in dit geval weliswaar om een kleine daling. Maar er is eveneens een daling van 67 naar 51% in de proportie die sociale uitkeringen op peil wil houden "zelfs als dat betekent dat sommige mensen financiële offers moeten brengen". Waar we wel een spectaculaire toename zien is in de bereidheid langer te werken om het pensioen op peil te houden, van 25% in 2006 naar

43% in 2012. Het helpt dus wel degelijk een maatschappelijke kwestie op de agenda te plaatsen en daar een maatschappelijk debat over te voeren.

TABEL 2 VERANDERINGEN OVER DE TIJD IN DE HOUDING TEN OPZICHTE VAN DE VERZORGINGSSTAAT

	2012	2010	2006	2001
Verschillen tussen hoge en lage inkomens moeten blijven zoals ze zijn	10,0	8,5	8,9	13,9
De verschillen tussen rijk en arm zijn nog steeds te groot				75,7
Klassenverschillen moeten kleiner zijn dan nu	73,8	70,4	68,5	70,2
Arbeiders moeten nog steeds vechten voor een gelijkwaardige positie	56,6	58,9	57,8	
De overheid zou de de inkomens moeten herverdelen	47,8	57,4	59,6	50,3
Grote inkomensverschillen zijn aanvaardbaar	38,6	29,2		
We hebben nood aan sterke vakbonden	52,2	47,7		
Gewone mensen krijgen nog te weinig van de welvaart	59,2	52,2		
In Vlaanderen worden de rijke mensen steeds rijker en de arme mensen steeds armer				59,3
Luxeproducten zouden zwaarder belast moeten worden				37,6
In Vlaanderen malen de grote bazen winst ten koste van de arbeiders				60,3
We hebben nood aan sterke ziekenfondsen	80,7			
De meeste werklozen zouden gemakkelijk werk vinden	64,7	59,5	64,7	
Veel mensen die van de sociale zekerheid trekken, verdienen het niet	52,0	49,4	45,9	
Als onze uitkeringen niet zo gul zouden zijn, zouden mensen leren op beide benen te staan	55,6	45,3	41,0	
De meeste mensen die uitkering krijgen zouden lijden als ze die uitkering niet kregen	60,8	62,2	62,8	
De sociale uitkering komen ten goede aan mensen die het nodig hebben	33,9	30,3	33,5	
Verzorgingsstaat maakt mensen lui	19,0	20,7	22,2	35,2
Verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen niet meer om elkaar geven	19,0	13,4	17,7	26,6
Verzorgingsstaat maakt dat mensen niet meer op eigen benen staan	16,4	14,7	13,0	21,5
Niemand verdient een uitkering	3,8	3,8		
Sociale zekerheid remt economische ontwikkeling	11,0	11,1	18,0	13,2
Sociale zekerheid voorkomt sociale onrust	46,1	44,6	43,9	50,5
Sociale zekerheid voorkomt grote armoede	64,7	64,4	60,6	64,4
Sociale zekerheid maakt het leven vrijer en aangenaam	62,0	59,5	57,1	59,4
Sociale zekerheid zorgt ervoor dat iedereen iets van zijn leven kan maken	51,8	46,4	47,0	52,2
Sociale uitkeringen mogen zeker niet minder worden, zelfs als dat betekent meer financiële offers	51,2	51,4	54,0	67,2
Mensen met hoog inkomen moeten meer belastingen betalen ten voordele van SZ	67,2	63,2	65,6	67,7
Ik ben bereid meer te betalen om de uitkeringen even hoog te houden als nu	22,3	21,1	19,2	25,7
De overheid zou enkel moeten voorzien in een beperkt aantal essentiële voorzieningen en mensen moeten aanmoedigen om voor zichzelf te zorgen			35,7	
Ik ben bereid om langer te werken om de pensioenen even hoog te houden	42,8	27,4	24,6	
Al dan niet bijdragen aan de SZ mag nooit een keuze zijn	74,7			
Private verzekeringen hollen SZ uit	15,4			
Langdurig werklozen zouden verplicht werk moeten aanvaarden			76,4	
Langdurig werklozen zouden moeten ingezet worden voor de samenleving (vrijwilligerswerk, opbouwwerk, ...)			81,8	
Het wordt bepaalde groepen in de samenleving te gemakkelijk gemaakt			70,9	

4 Verklaringen voor de verschillen in de houdingen ten opzichte van de verzorgingsstaat

Voor elke reeks uitspraken werd een schaal geschat. Van elk van de hiervoor onderscheiden dimensies werd onderzocht of zij ook empirisch tot betrouwbare meetschalen leiden. Dat bleek het geval te zijn (de technische gegevens over die schalen zijn hier niet opgenomen, maar kunnen op aanvraag worden bekomen).

De schalen zijn zo gemaakt dat ze als volgt moeten worden geïnterpreteerd:

Rusthuisfactuur: een hoge score drukt de idee uit dat bij een hoge rusthuisfactuur de betrokkene zelf (door zijn huis te verkopen) of zijn familie en kinderen de kosten moeten betalen. Een lage score wijst erop dat men van oordeel is dat de overheid die kosten moet dragen.

Wantrouwen tegenover steuntrekkers: een hoge score drukt een hoger niveau van wantrouwen uit.

Negatieve houding ten opzichte van de verzorgingsstaat: hoge score drukt een hoge mate van akkoord met de negatieve effecten van de verzorgingsstaat uit.

Positieve houding ten opzichte van de verzorgingsstaat: een hoge score drukt een hoge mate van akkoord met de positieve effecten van de welvaartsstaat uit.

Uitkeringen: hoge score betekent steun om de uitkeringen op peil te houden, ook als dat eigen inspanningen vraagt.

De opvatting over de verzorgingsstaat valt inderdaad uit elkaar in twee dimensies die respectievelijk een negatieve (o.a. de idee dat de verzorgingsstaat mensen lui maakt) en een positieve beoordeling (o.a. dat sociale zekerheid grootschalige armoede vermijdt) weerspiegelen. Deze tweede dimensies blijken onderling weliswaar negatief samen te hangen, wat men ook verwacht, maar de samenhang is te zwak om het geheel als één dimensie te beschouwen ($r: -0,14$). Tot die bevinding kwam men ook al eerder. Het is immers best mogelijk dat men van oordeel is dat de verzorgingsstaat zowel de opgesomde positieve als de opgesomde negatieve gevolgen heeft.

4.1 VERSCHILLEN TUSSEN DE ELECTORATEN VAN DE POLITIEKE PARTIJEN

De grootste voorstanders van het gelijkheidsstreven vindt men in de electoraten van PVDA, SP.a en Groen!. Een centrumpositie wordt hier ingenomen door CD&V en Vlaams Belang. De meest rechtse positie hebben de electoraten van Open VLD en LDD. Het electoraat van het NV-A neemt een positie in tussen die rechtse partijen en het centrum. De gemiddelde score op gelijkheidsstreven van het Open VLD-electoraat is 55, die van het NV-A-electoraat 61, die van het CD&V-electoraal 65 en die van het SP.a-electoraat 70.

De meest positieve percepties van de verzorgingsstaat vindt men bij PVDA, Groen!, CD&V en SP.a, in die volgorde. De minst positieve bij LDD en Vlaams Belang. Opmerkelijk is dat de electoraten van VLD en NV-A de positieve gevolgen van de welvaartsstaat ook in grote mate erkennen. Die electoraten hebben gemiddelde scores van 62 en 61, dus niet veel lager dan de 64 van het SP.a-electoraat. Het onderscheid tussen die electoraten is meer uitgesproken voor de negatieve percepties. De laagste scores heeft men hier voor Groen!, PVDA en SP.a. De hoogste voor NV-A, Open VLD en Vlaams Belang. De scores van de eerste liggen rond de 27, die van de laatste rond de 39.

Het wantrouwen tegenover steuntrekkers is laag voor de electoraten van PVDA, Groen!, LDD en SP.a. Hoog in de electoraten van Open-VLD en NV-A en bijzonder hoog bij de kiezers van het Vlaams Belang.

De electoraten van PVDA, Groen! en SP.a en in iets mindere mate CD&V zijn meer geneigd de uitkeringen op peil te houden. De kiezers van NV-A, Vlaams Belang, Open-VLD en LDD zijn daar veel minder voorstander van.

Over de vraag of de rusthuisfactuur moet worden gedragen door rusthuisbewoner (door het eigen huis te verkopen) of zijn familie, dan wel door de overheid tekenen zich tussen de verschillende electoraten geen grote verschillen af. De electoraten van Open VLD en LDD tonen zich de grootste voorstanders van de verkoop van het huis en de tussenkomst van de familie. Het electoraat dat zich de grootste voorstander toont van een tussenkomst van de overheid is dat van het Vlaams Belang, wat enigszins in tegenstelling lijkt met hun grote relatief grote weerstand tegen het op peil houden van de uitkeringen.

TABEL 3 RELATIE TUSSEN DE PARTIJVOORKEUR EN VERSCHILLENDE OPVATTINGEN OVER SOLIDARITEIT, GELIJKHEID EN SOCIALE ZEKERHEID

Partijvoorkeur	Gelijkheidsstreven (0-100)	Wantrouwen steuntrekkers (0-100)	Negatieve perceptie verzorgingsstaat (0-100)	Positieve perceptie verzorgingsstaat (0-100)	Uitkeringen op hetzelfde niveau houden als nu (0- 100)	Rusthuisfactuur (0-100)
CD&V	64,6	63,8	34,2	64,4	63,0	44,2
Groen	68,2	55,9	26,8	66,4	68,7	45,4
N-VA	61,3	63,5	37,9	60,7	56,5	44,3
sp.a	69,8	58,8	28,4	64,0	65,7	41,2
Vlaams Belang	64,8	66,7	40,4	58,6	54,4	38,8
Open VLD	55,2	63,9	39,5	62,0	55,2	48,0
LDD	54,1	57,3	32,9	54,2	48,6	50,9
PVDA	75,6	54,7	27,6	67,8	67,4	42,6
Andere	65,6	59,0	35,8	61,3	61,8	42,9
Blanco	66,5	62,8	38,2	59,9	58,8	40,6
Ongeldig	67,7	62,3	34,5	58,1	57,9	37,7
Totaal	64,3	62,2	35,2	61,9	59,8	43,2
Eta	0,260	0,228	0,262	0,157	0,257	0,141
P	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Bron: SOLIDARITEIT 2012

Als we een linkse positie beschouwen als gekenmerkt door een sterk gelijkheidstreven, een hoge inschatting van de positieve gevolgen van de welvaartsstaat, een lage inschatting van de negatieve gevolgen, een lage mate van wantrouwen ten opzichte van steunrekkers en een relatief grote bereidheid de uitkeringen op peil te houden, dan zijn de twee meest consistente linkse electoraten die van PVDA en Groen!. Het electoraat van SP.a sluit daar nauw bij aan maar staat argwanender tegenover steuntrekkers dan de electoraten van Groen! en PVDA. Dat zijn de electoraten waarin nagenoeg onvoorwaardelijke steun voor de verzorgingsstaat kan worden gevonden.

Beschouwt men een rechts electoraat als gekenmerkt door een laag gelijkheidstreven, een lage inschatting van de positieve gevolgen van de verzorgingsstaat, een hoge inschatting van de negatieve gevolgen, een groot wantrouwen ten opzichte van steunrekkers en een lage bereidheid de bijdragen op peil te houden, dan zijn de electoraten van Open VLD en LDD de meest rechtse.

Belangrijke delen van het electoraat (NV-A, CD&V en Vlaams Belang) liggen op de hier geschetste problematiek tussen die twee uiteinden in.

Het CD&V-electoraat is, in vergelijking met dat van de linkse partijen, maar een matig voorstander van gelijkheid. Het heeft een hoge inschatting van de positieve gevolgen van de welvaartsstaat, maar is tevens betrekkelijk gevoelig voor de negatieve gevolgen. Het koestert een hoog wantrouwen ten opzichte van steuntrekkers en heeft slechts een matige bereidheid de bijdragen op peil te houden.

Het NV-A-electoraat is eveneens, in vergelijking met dat van de linkse partijen, een matig voorstander van gelijkheid. Het heeft matige inschatting van de positieve gevolgen van de welvaartsstaat, is zeer gevoelig voor de negatieve gevolgen. Het koestert een hoog wantrouwen ten opzichte van steuntrekkers en heeft heel weinig bereidheid de bijdragen op peil te houden.

Het electoraat van het Vlaams Belang is, in vergelijking met dat van de linkse partijen, eveneens een matig voorstander van gelijkheid. Het ziet weinig positieve gevolgen van de verzorgingsstaat, is betrekkelijk gevoelig voor de negatieve gevolgen, koestert heel veel wantrouwen tegenover steuntrekkers en toont weinig bereidheid de uitkeringen op peil te houden.

4.2 DE ROL VAN IDEOLOGIE, RISICO EN KENNIS

Tabel 4 presenteert de samenhang (de correlaties) tussen de onderscheiden opvattingen.

TABEL 4 CORRELATIEMATRIX TUSSEN VERSCHILLENDE OPVATTINGEN GERELATEERD AAN GELIJKHEID EN SOCIALE ZEKERHEID IN VLAANDEREN

Ideologisch Gelijkheidsstreven	1,000					
Wantrouwen tegenover steuntrekkers	^a 0,026	1,000				
Negatieve perceptie verzorgingsstaat en sociale zekerheid	-0,162	0,334	1,000			
Positieve perceptie verzorgingsstaat en sociale zekerheid	0,131	^a 0,011	-0,144	1,000		
Handhaving uitkeringen	0,426	-0,077	-0,318	0,337	1,000	
Rusthuisfactuur	-0,275	^b -0,051	^b 0,049	^a 0,014	-0,107	1,000

^a Niet significant, ^b significant tot op $p < 0,050$, alle anderen $p < 0,001$

Bron: SOLIDARITEIT 2012

De correlaties zijn bijna allemaal consistent: we observeren de samenhang die we ook verwachten te observeren. Mensen die vinden dat de overheid een meer economisch egalitaire politiek moet voeren, hebben een positieve perceptie van de verzorgingsstaat, willen de uitkeringen op niveau houden ook als dat van hen persoonlijk een bijdrage vereist. Mensen die steuntrekkers wantrouwen combineren dit vaak met een meer algemene negatieve perceptie van de verzorgingsstaat en de sociale zekerheid. En hoewel een positieve en negatieve perceptie van de verzorgingsstaat en sociale zekerheid niet de uiteinden van een continuüm vormen, correleren ze wel negatief.

Hoewel consistent zijn sommige relaties toch zwakker dan verwacht. Slechts vier zijn echt sterk te noemen, namelijk (1) deze tussen het handhaven van de uitkeringen en gelijkheidsstreven ($r: 0,426$), (2) deze tussen een negatieve perceptie van de verzorgingsstaat en het wantrouwen tegenover steuntrekkers ($r: 0,334$), (3 & 4) deze tussen het handhaven van de uitkeringen en de positieve dan wel negatieve perceptie van de verzorgingsstaat en de sociale zekerheid ($r: 0,337$ en $-0,318$). Echter, zelfs de sterkte van die correlaties is niet voldoende om de opvattingen als een geheel te beschouwen. Daarom zullen we de sociale verankering van deze opvattingen afzonderlijk bestuderen. Daartoe werden voor elke opvatting vier regressiemodellen geschat waarin we de kenmerken opnemen waarvan we verwachten dat ze samenhangen met de opvattingen.

Theoretisch kunnen opvattingen over gelijkheid, solidariteit en sociale zekerheid uit verschillende bronnen voortvloeiden. Zij kunnen ten eerste een reflectie zijn van de *ideologie*. Daarmee bedoelen we de algemene voorstelling die mensen hebben van hun samenleving en de algemene richting waarin deze samenleving volgens hen zou moeten evolueren. Zo is het aannemelijk dat mensen die een ideaalbeeld van een (meer) egalitaire samenleving koesteren, anders staan tegenover de verzorgingsstaat en de bereidheid bij te dragen tot het in stand houden van de bijdragen. We zullen daarom ook steeds een controle

invoeren voor de mate van gelijkheidsstreven. We weten echter dat de ideologisch-politieke ruimte van ons land door minstens twee, van elkaar onafhankelijke breuklijnen wordt doorkruist. De eerste, het gelijkheidsstreven, betreft kwesties van verdeling en de rol die de overheid daarbij moet spelen. De tweede, de zogeheten nieuwe breuklijn, heeft betrekking op andere vragen betreffende de aard van de mens en de inrichting van de samenleving. De positie die mensen op die breuklijn innemen zegt iets over hoe ze denken over vragen als "welke vorm moeten (gezags)relaties tussen mensen aannemen, hoe kunnen beslissingen worden genomen die voor iedereen bindend zijn, hoe moet worden omgegaan met (culturele) verschillen tussen mensen, wie maakt deel uit van onze gemeenschap, wat motiveert mensen als ze handelen, hoe moet het handelen van mensen worden begrepen? Onderzoek heeft aangetoond dat de houdingen die betrekking hebben op die vragen (sociaal-Darwinisme en utilitair individualisme, ethnocentrisme, autoritarisme...) niet alleen sterk samenhangen, maar door de mensen ook worden gecombineerd tot een samenhangend narratief of verhaal waarvan vooral de rechtse kant de laatste decennia duidelijk verwoord werd (Elchardus, e.a., 1996; Elchardus & Pelleriaux, 1998; Elchardus & Spruyt, 2008:330). Centraal daarin staan de ideeën dat het leven een strijd is gevoerd vanuit het eigenbelang, dat wij daarin steeds tegenover zij staan, het eigen volk tegenover het vreemd volk. De strijd mag niet worden verzacht door bijvoorbeeld de sociale zekerheid omdat het winnen van de sterkste een (economisch, militair of biologisch) positieve uitkomst is. Sociale zekerheid wordt in dat vertoog al snel gelijkgesteld met 'profitariaat' en beschouwd als de bron van luiheid, onverantwoordelijkheid, gezinsontbinding en criminaliteit. Wij en zij, de strijdende groepen, worden dikwijls afgebakend op basis van ras of cultuur. De linkse tegenpool van dat verhaal legt de nadruk op een open samenleving, wijst etnisch vooroordeel af, houdt vast aan democratische, niet autoritaire omgangs- en gezagsrelaties. Rond vragen omtrent de omgang met de nieuwe diversiteit van de samenleving en het beteugelen van criminaliteit zijn radicale versies van deze tegenstelling de laatste decennia dikwijls tegen elkaar komen te staan. De nieuwe breuklijn of, beter, de verschillende posities die daarop kunnen worden ingenomen, zijn eigenlijk perceptieschema's, manieren om naar de wereld te kijken en een oordeel te vellen over wat men ziet. Het is duidelijk dat deze houding relevant is voor de houding ten opzichte van de verzorgingsstaat. Enerzijds ter wille van het sociaal-Darwinistische element dat aanneemt dat iedereen uit eigen belang handelt, dat de wereld nu eenmaal zo is, dat iedereen dan ook maar voor zichzelf moet zorgen en dat steunen op anderen waarschijnlijk een vorm van profitariaat is. Anderzijds ter wille van het ethnocentrisme en het etnisch vooroordeel waartoe het leidt en dat doet besluiten dat 'vreemden' niet moeten komen profiteren van 'onze' sociale zekerheid (soms aangeduid als welvaartchauvinisme). Daarom zal bij het exploreren van de ideologische bepaaldheid van de houdingen ten opzichte van de verzorgingsstaat niet alleen met het gelijkheidsstreven, maar ook met de nieuwe breuklijn rekening worden gehouden.

Opvattingen over vraagstukken rond solidariteit en gelijkheid kunnen, ten tweede, ook het gevolg zijn van *eigenbelang*. Indien het eigenbelang, welbegrepen of niet, een belangrijke rol

speelt dan zouden we een sterke relatie moeten zien tussen enerzijds een reeks kenmerken van de individuen, zoals hun leeftijd, gezondheid, economische positie, aard van hun werk en anderzijds hun houdingen ten opzichte van de verzorgingsstaat. Die verschillende kenmerken hangen immers systematisch samen met het risico op ziekte, werkloosheid, kortom het risico afhankelijk te worden van de georganiseerde solidariteit. Als eigenbelang een rol speelt, zouden we moeten zien dat kenmerken verbonden met hogere risico's zouden moeten leiden tot een positieve houding ten opzichte van de verzorgingsstaat, minder argwaan ten opzichte van steuntrekkers en een hoge mate van instemming met het streven naar het op peil houden van de uitkeringen en voorzieningen.

Het bijzondere aan de SOLIDARITEIT 2012 databank is de zeer gedetailleerde registratie van de specifieke levenssituatie van respondenten. Zo beschikken we over kenmerken van de economische situatie, de gezinssamenstelling, de mate waarin men zelf ooit genoten heeft van een sociale uitkering of een vervangingsinkomen, de mate waarin naasten op dergelijke inkomens een beroep deden, of de betrokkene ooit een gevaarlijk beroep uitoefende en de door de respondent zelf ingeschatte kans dat hij het de volgende jaren financieel minder goed zal hebben. Deze laatste is een interpretatie die een eventuele specificiteit van een situatie van de respondent vat. Samen geeft dit een zeer goed beeld van het risico op afhankelijkheid dat de respondent loopt en zelfs van de eigen inschatting van de respondent van dat risico.

Het is ook mogelijk dat de houding tegenover de verzorgingsstaat en de sociale zekerheid, ook al omdat het dikwijls over complexe vraagstukken gaat, zal beïnvloed worden over de kennis waarover men beschikt. Daarom zal ook voor kennis worden gecontroleerd. Dat gebeurt op twee manieren. Door rekening te houden met de kennis van de ziekteverzekering, die werd gemeten (en door rekening te houden met het opleidingsniveau. Het opleidingsniveau meet natuurlijk niet alleen kennis, maar ook risico's en is nauw verwant aan de leeftijd en de sociaal-economische positie. Daarom kan het effect van onderwijs alleen worden geïnterpreteerd als een gevolg van kennis en houdingen, nadat voor de variabelen die risico's meten werd gecontroleerd.

Tabellen 5-9 geven de bevindingen weer. Die tabellen worden hier niet in detail, één na één besproken. De bespreking heeft betrekking op de algemene bevindingen. De individuele tabellen zijn steeds op dezelfde wijze opgebouwd. Als voorbeeld wordt tabel 5 overlopen. In een eerste model wordt gecontroleerd voor het gelijkheidsstreven. Dit geeft aan hoe sterk dit samenhangt met de beschouwde variabele. In tabel 5 bijvoorbeeld heeft het gelijkheidsstreven een effect van $\beta = .42$ op de wil om de uitkeringen op peil te houden. Dit wijst op een bijzonder sterke samenhang. De ideologische positie alleen verklaart al 17,6% in de variatie van de bereidheid de uitkeringen te handhaven (zie beneden aan "adjusted R^2 "). Model 2 voegt dan de controle toe voor al de variabelen die kunnen wijzen op risicoverschillen en waarvan de effecten kunnen worden geïnterpreteerd als een uiting van

(welbegrepen) eigenbelang. We zien in het geval van tabel 6 dat het toevoegen van die zeer uitgebreide reeks variabelen (16!) de verklaarde variantie eigenlijk niet heel sterk laat stijgen, van 17,6 naar 22,5%. De sterretjes na de effectparameters wijzen op statistische significantie. De afwezigheid van sterretjes betekent dat we op statistische gronden niet kunnen zeggen dat er een effect is. Hoe meer sterretjes hoe groter de zekerheid dat er wel een effect is. In het geval van tabel 5 zien we dat enkel de leeftijd en de economische positie een significant effect hebben. Oudere respondenten (vanaf 45) en respondenten in een sterkere economische positie zijn er in grotere mate voorstander van het handhaven van de sociale uitkeringen. Dat effect van de economische positie lijkt tegen-intuïtief en is in elk geval niet consistent met de stelling dat de steun voor het handhaven kan worden verklaard op basis van het eigen risico. In model 3 wordt dan gecontroleerd voor de kennis en de opleiding. Dit verhoogt de verklaarde variantie verder van 22,5% naar 24,7%. Mensen met meer kennis van de ziekteverzekering en beter opgeleide mensen zijn er in grotere mate voorstander van de sociale uitkeringen op peil te houden. Hier krijgt men al een aanwijzing dat het zeker niet alleen eigenbelang is dat de houding bepaalt want precies de hoger opgeleiden lopen de kleinste risico's en zijn van de drie opleidingsgroepen degenen die zich het meest voorstander tonen van het op peil houden van de sociale uitkeringen. Meteen wordt ook het eerder vastgestelde, eigenaardige effect van de economische positie verklaard. Na controle voor de kennis en het opleidingsniveau verdwijnt het effect van de economische positie op het handhaven van de uitkeringen (het effect smelt van 0,09 naar 0,01 en wordt statistisch insignificant). Dat betekent dat de economisch zwakken zich in mindere mate voorstander toonden van het handhaven van de uitkeringen omdat ze minder goed geïnformeerd zijn, minder opgeleid zijn, niet ten gevolge van die economische positie op zich. In het vierde model wordt dan gecontroleerd voor de nieuwe breuklijn. Daardoor maakt de verklaarde variantie opnieuw sprong, van 24,7 naar 31,5; een grote sprong eigenlijk want hoe hoger de verklaarde variantie al is, des te moeilijker wordt het daar nog aan toe te voegen. Wie een rechtse, sociaal-Darwinistische positie op de nieuwe breuklijn inneemt, is minder voorstander van het handhaven van de sociale uitkeringen. Dit lijkt evident: wie vindt dat mensen maar voor zichzelf moeten zorgen, zal niet zo'n voorstander zijn van sociale uitkeringen. Het is ook mogelijk dat het ethnocentrisme hier een rol speelt en dat een aantal mensen menen dat vooral de "vreemden" genieten van de sociale uitkeringen en dat deze daarom niet dienen te worden verhoogd. Het gaat in elk geval om een vrij sterk effect: $\beta = -0.29$.

Het model 4 is het beste model om de verschillende effecten te evalueren. Wat opvalt is dat de twee ideologische variabelen het sterkste effect hebben. Die twee variabelen alleen zouden al meer dan 25% van de variantie verklaren. De bereidheid om de sociale uitkeringen op peil te houden, is met andere woorden sterk ideologisch bepaald. De risicopositie speelt daarbij, op de leeftijd na geen belangrijke rol. Vanaf 45 en vooral boven de 65 is de steun voor het handhaven van de sociale uitkeringen (veel) groter. Hij is ook groter bij mannen dan bij vrouwen, groter bij mensen met een minder goede dan bij mensen met een betere

gezondheid, groter bij mensen die al eens een uitkering hebben gehad, lager bij mensen met kinderen. Maar dat zijn allemaal heel kleine effecten. Ze zijn statistisch significant, maar men mist niet veel door ze te verwaarlozen. Belangrijker is dan weer het effect van het onderwijs. Kennis van de ziekteverzekering heeft geen rechtstreeks effect meer in model 4. Het effect van het onderwijs wordt ook kleiner in vergelijking met model 3, maar blijft gehandhaafd.

We bespreken niet elk model in dit detail, maar geven de algemene besluiten van de bespreking van de verschillende tabellen 5 t.e.m. 9

1. De verklaringskracht van de modellen gaat van aanvaardbaar (13%) tot heel goed (32%), met de uitzondering van de positieve gevolgen van de verzorgingsstaat (8%). We zagen al dat er over de positieve gevolgen nagenoeg een consensus bestaat en dat bijvoorbeeld de electoraten van de verschillende partijen daarover ook niet erg verschillen. Hun verschillen hebben veel meer betrekking op de mate waarin zij negatieve effecten zien (daarvan wordt ook 24% van de variantie verklaard).
2. Ideologisch gelijkheidsstreven heeft een effect op alle opvattingen behalve op wantrouwen tegenover steuntrekkers. Opvallend daarbij is dat het effect grotendeels rechtstreeks verloopt. Een vergelijking tussen de modellen leert immers dat de relatie in het finale model ongeveer even sterk en soms zelfs sterker is dan de bivariate associatie (het model 1 in elke tabel). Het gelijkheidsstreven leidt naar een pleidooi voor het handhaven van de uitkeringen, een positieve opvatting over de verzorgingsstaat, het verwerpen van kritiek op de verzorgingsstaat en een pleidooi om de rusthuisfactuur niet door de betrokkene of zijn familie te laten betalen.
3. In het algemeen kan trouwens worden gesteld dat de ideologische positie, zoals beschreven aan de hand van het gelijkheidsstreven en de nieuwe breuklijn een heel belangrijke rol speelt voor het merendeel van de hier onderzochte posities. Ideologie speelt een heel belangrijke rol bij het bepalen van de positie die men ten opzichte van de verzorgingsstaat aanneemt. De nieuwe breuklijn is voor alle opvattingen relevant. Mensen die meegaan in een sociaal-Darwinistisch en ethnocentrisch vertoog hebben een uitgesproken negatieve opvatting over de verzorgingsstaat, staan uiterst wantrouwig tegenover steuntrekkers, wensen de uitkeringen dan ook niet op peil te houden, maar zij roepen bij een hoge rusthuisfactuur wel harder om de hulp van de overheid.
4. De kenmerken die verwijzen naar de leefsituatie hebben, op de leeftijd na, doorgaans zeer zwakke of geen effecten. Het is ook opmerkelijk hoe een initieel verband tussen de economische positie en de opvattingen, wordt wegverklaard door de opleiding (model 3). De leeftijd heeft voor de positieve houding ten opzichte van de verzorgingsstaat en het handhaven van de uitkeringen wel een effect. De steun voor de verzorgingsstaat en het handhaven is hoger vanaf 45 jaar. Mensen die al genoten hebben van een sociale uitkeringen of die vrezen voor hun economische positie zijn

minder geneigd te geloven in de negatieve gevolgen van de verzorgingsstaat, steuntrekkers te wantrouwen of de oudere en zijn familie zelf verantwoordelijk te stellen voor de rusthuisfactuur. Deze effecten zijn echter minder belangrijk dan die van ideologie en opleiding.

5. Wat betreft kennis en opleiding vinden we steeds sterke effecten van opleiding. Voor geen enkele van de opvattingen is er een significant effect van kennis van de ziekteverzekering. Het effect van opleiding verklaart een effect voor kennis weg. Dat is enigszins opmerkelijk aangezien de kennismaat zeer goed aansluit bij de hier behandelde problematiek. De effecten van opleiding zijn de verschillen na controle voor meer economische en aan gezondheidsgebonden kenmerken. De effecten van de opleiding kan men bondig samenvatten: hoe meer opleiding hoe beter voor de steun voor de verzorgingsstaat.

Kijkt men globaal welke effecten relevant zijn, dan komt men uit bij kenmerken die heel weinig te maken hebben met de specificiteit van de leefsituatie. Het is vooral de algemene voorstelling waarmee mensen in de wereld staan (gelijkheidsstreven, nieuwe breuklijn) en opleiding (gecontroleerd voor de materiële aspecten) die relevant zijn. Het lijkt vooral een kwestie van ideologie, kennis en inzicht te zijn.

TABEL 5 REGRESSIEANALYSE HANDHAVEN VAN DE UITKERINGEN IN VLAANDEREN

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	β^a	p^b	β	p	B	p	β	p
Gelijkheidsstreven	0,420	***	0,400	***	0,413	***	0,385	***
Leeftijd (0: 25 of jonger)								
25-35 jaar			0,019		0,018		0,027	
35-45 jaar			0,024		0,035		0,040	
45-55 jaar			0,119	***	0,144	***	0,147	***
55-65 jaar			0,138	***	0,173	***	0,169	***
65-75 jaar			0,174	***	0,213	***	0,216	***
Geslacht (0: vrouw)			-0,003		0,016		0,040	*
Economische positie			0,092	**	0,010		-0,043	
Gezondheidspositie (een hoge score duidt een slechtere gezondheid aan)			0,028		0,039		0,042	*
Partner (0: Inwonende partner)								
Niet inwonende partner			0,016		0,004		-0,024	
Geen partner			0,020		0,006		-0,018	
Inwonende anderen (0: Geen)			0,008		-0,005		-0,024	
Aantal kinderen			-0,021		-0,033		-0,055	*
Steuntrekker naasten (0: neen)			0,037		0,031		0,018	
Afgelopen 6 maanden een uitkering gehad (0: neen)			0,039		0,040		0,049	*
Gevaarlijk beroep (0: niet echt gevaarlijk)			0,010		-0,009		-0,015	
Gepercipieerde kans dat men het minder goed zal hebben in de toekomst (een hoge score staat voor een pessimistisch toekomstbeeld)			-0,021		-0,013		0,002	
Kennis ziekteverzekering (een hoge score staat voor meer kennis)					0,079	***	0,031	
Opleiding (0: Max. Lag. Sec.)								
Hoger secundair					0,083	**	0,060	*
Hoger onderwijs					0,183	***	0,091	**
Nieuwe breuklijn							-0,292	***
Adjusted R ²	0,176		0,225		0,247		0,315	

^a Gestandaardiseerde regressiecoëfficiënt

^b Significantieniveau's: ***: $p < 0,001$; **: $p < 0,010$; *: $p < 0,050$

Bron: SOLIDARITEIT 2012

TABEL 6 REGRESSIEANALYSE POSITIEVE OPVATTING OVER DE VERZORGINGSSTAAT EN SOCIALE ZEKERHEID IN VLAANDEREN

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	β^a	p^b	β	p	B	p	β	p
Gelijkheidsstreven	0,144	***	0,159	***	0,163	***	0,147	***
Leeftijd (0: 25 of jonger)								
25-35 jaar			0,005		0,003		0,007	
35-45 jaar			-0,009		-0,006		-0,004	
45-55 jaar			0,013		0,023		0,024	
55-65 jaar			0,095	**	0,112	**	0,109	**
65-75 jaar			0,157	***	0,175	***	0,176	***
Geslacht (0: vrouw)			0,016		0,024		0,038	
Economische positie			0,089	*	0,046		0,015	
Gezondheidspositie			-0,017		-0,012		-0,009	
Partner (0: Inwonende partner)								
Niet inwonende partner			-0,020		-0,026		-0,044	
Geen partner			0,005		-0,003		-0,017	
Inwonende anderen (0: Geen)			0,010		0,005		-0,006	
Aantal kinderen			0,021		0,015		0,002	
Steuntrekker_naasten (0: neen)			0,008		0,004		-0,004	
Afgelopen maanden zijn een uitkering gehad (0: neen)			-0,003		-0,002		0,003	
Gevaarlijk beroep (0: niet echt gevaarlijk)			0,067	*	0,056		0,053	
Gepercipieerde kans dat men het minder goed zal hebben in de toekomst			-0,049	*	-0,045		-0,036	
Kennis ziekteverzekering					0,074	**	0,046	*
Opleiding (0: Max. Lag. Sec.)								
Hoger secundair					0,030		0,017	
Hoger onderwijs					0,079	*	0,026	
Nieuwe breuklijn (somschaal 0-100)							-0,171	***
Adjusted R ²	0,020		0,050		0,058		0,081	

^a Gestandaardiseerde regressiecoëfficiënt

^b Significantieniveau's: ***: $p < 0,001$; **: $p < 0,010$; *: $p < 0,050$

Bron: SOLIDARITEIT 2012

TABEL 7 REGRESSIEANALYSE NEGATIEVE OPVATTINGEN OVER DE VERZORGINGSSTAAT EN SOCIALE ZEKERHEID IN VLAANDEREN

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	β^a	p^b	β	p	B	p	β	p
Gelijkheidsstreven	-0,166	***	-0,185	***	-0,201	***	-0,162	***
Leeftijd (0: 25 of jonger)								
25-35 jaar			-0,041		-0,039		-0,048	
35-45 jaar			-0,027		-0,039		-0,043	
45-55 jaar			-0,010		-0,036		-0,037	
55-65 jaar			-0,040		-0,077	*	-0,067	*
65-75 jaar			0,078	*	0,040		0,038	
Geslacht (0: vrouw)			0,094	***	0,070	***	0,035	
Economische positie			-0,158	***	-0,064		0,014	
Gezondheidspositie			0,015		0,003		-0,004	
Partner (0: Inwonende partner)								
Niet inwonende partner			-0,036		-0,022		0,020	
Geen partner			-0,019		-0,003		0,033	
Inwonende anderen (0: Geen)			-0,078	*	-0,062	*	-0,035	
Aantal kinderen			-0,033		-0,019		0,013	
Steuntrekker_naasten (0: neen)			-0,017		-0,010		0,009	
Afgelopen maanden zijn een uitkering gehad (0: neen)			-0,040		-0,041		-0,054	*
Gevaarlijk beroep (0: niet echt gevaarlijk)			0,033		0,056		0,067	*
Gepercipeerde kans dat men het minder goed zal hebben in de toekomst			-0,034		-0,042		-0,063	**
Kennis ziekteverzekering					-0,079	***	-0,011	
Opleiding (0: Max. Lag. Sec.)								
Hoger secundair					-0,077	**	-0,044	
Hoger onderwijs					-0,208	***	-0,078	**
Nieuwe breuklijn (somschaal 0-100)							0,422	***
Adjusted R ²	0,027		0,067		0,095		0,238	

^a Gestandaardiseerde regressiecoëfficiënt

^b Significantieniveau's: ***: $p < 0,001$; **: $p < 0,010$; *: $p < 0,050$

Bron: SOLIDARITEIT 2012

TABEL 8 REGRESSIEANALYSE WANTROUWEN TEGENOVER STEUNTREKKERS IN VLAANDEREN

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	β^a	p^b	β	p	B	p	β	p
Gelijkheidsstreven	0,018		0,011		-0,010		0,020	
Leeftijd (0: 25 of jonger)								
25-35 jaar			0,120	***	0,122	***	0,113	***
35-45 jaar			0,092	*	0,076	*	0,071	
45-55 jaar			0,075		0,042		0,040	
55-65 jaar			0,077	*	0,035		0,042	
65-75 jaar			0,173	***	0,131	***	0,129	***
Geslacht (0: vrouw)			0,040		0,008		-0,020	
Economische positie			-0,174	***	-0,063		-0,003	
Gezondheidspositie			-0,036		-0,049	*	-0,055	*
Partner (0: Inwonende partner)								
Niet inwonende partner			-0,035		-0,020		0,012	
Geen partner			0,000		0,020		0,046	
Inwonende anderen (0: Geen)			-0,028		-0,010		0,010	
Aantal kinderen			-0,055	*	-0,038		-0,013	
Steuntrekker_naasten (0: neen)			-0,024		-0,016		-0,001	
Afgelopen maanden zijn een uitkering gehad (0: neen)			-0,051	*	-0,053	*	-0,063	**
Gevaarlijk beroep (0: niet echt gevaarlijk)			-0,012		0,013		0,022	
Gepercipieerde kans dat men het minder goed zal hebben in de toekomst			-0,081	***	-0,091	***	-0,108	***
Kennis ziekteverzekering					-0,061	**	-0,008	
Opleiding (0: Max. Lag. Sec.)								
Hoger secundair					-0,085	**	-0,058	*
Hoger onderwijs					-0,256	***	-0,152	***
Nieuwe breuklijn							0,330	***
Adjusted R ²	0,000		0,036		0,074		0,161	

^a Gestandaardiseerde regressiecoëfficiënt

^b Significantieniveau's: ***: $p < 0,001$; **: $p < 0,010$; *: $p < 0,050$

Bron: SOLIDARITEIT 2012

TABEL 9 REGRESSIEANALYSE WAT TE DOEN BIJ EEN HOGE RUSTHUISFACTUUR IN VLAANDEREN

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	β^a	p^b	β	p	β	p	β	p
Gelijkheidsstreven	-0,295	***	-0,233	***	-0,223	***	-0,227	***
Leeftijd (0: 25 of jonger)								
25-35 jaar			0,005		0,003		0,004	0,899
35-45 jaar			-0,035		-0,027		-0,027	0,476
45-55 jaar			-0,110	**	-0,095	*	-0,095	*
55-65 jaar			-0,038		-0,019		-0,020	
65-75 jaar			-0,043		-0,023		-0,023	
Geslacht (0: vrouw)			0,010		0,027		0,031	
Economische positie			0,162	***	0,106	**	0,097	**
Gezondheidspositie			0,068	**	0,074	**	0,075	**
Partner (0: Inwonende partner)								
Niet inwonende partner			0,044		0,036		0,031	
Geen partner			0,065	*	0,054	*	0,050	*
Inwonende anderen (0: Geen)			0,012		0,003		0,000	
Aantal kinderen			0,030		0,022		0,018	
Steuntrekker_naasten (0: neen)			0,030		0,025		0,023	
Afgelopen maanden zijn een uitkering gehad (0: neen)			-0,065	**	-0,066	**	-0,064	**
Gevaarlijk beroep (0: niet echt gevaarlijk)			0,043		0,029		0,028	
Gepercipieerde kans dat men het minder goed zal hebben in de toekomst			-0,094	***	-0,089	***	-0,087	***
Kennis ziekteverzekering					0,031		0,023	
Opleiding (0: Max. Lag. Sec.)								
Hoger secundair					0,033		0,029	
Hoger onderwijs					0,124	***	0,108	**
Nieuwe breuklijn (somschaal 0-100)							-0,051	*
Adjusted R ²	0,087		0,119		0,127		0,129	

^a Gestandaardiseerde regressiecoëfficiënt

^b Significantieniveau's: ***: $p < 0,001$; **: $p < 0,010$; *: $p < 0,050$

Bron: SOLIDARITEIT 2012

5 Besluit en uitdagingen

Bij de Vlaamse bevolking leeft veel steun voor het gelijkheidstreven en een meerderheid wil ook dat de overheid optreedt om meer gelijkheid te verwezenlijken. Een bijzonder grote meerderheid van 81% ziet de nood aan sterke ziekenfondsen om de belangen van de patiënten te verdedigen.

Dat gelijkheidstreven gaat gepaard met een zeer positieve perceptie van de verzorgingsstaat. Een ruime meerderheid onderschrijft verschillende positieve gevolgen van de verzorgingsstaat (voorkomt ellende en armoede, maakt het leven vrijer en aangener, geeft mensen meer kansen). Een minderheid, 10 à 20% onderschrijft negatieve gevolgen van de sociale zekerheid (remmen van de economische groei, mensen lui en onverantwoordelijk maken).

De proportie die negatieve gevolgen ziet is daarenboven tussen 2001 en 2012 nog (sterk) gedaald. Kijkt men naar die drie indicatoren – gelijkheidstreven, geloof in positieve en negatieve gevolgen van de verzorgingsstaat – dan lijkt het draagvlak van die verzorgingsstaat bijzonder solide.

Veel meer verdeeldheid heerst er over of die verzorgingsstaat werkt en dan vooral of de steun terecht komt bij wie het echt nodig heeft, of die steun niet te gul is, of de mensen die de steun krijgen zelf wel voldoende verantwoordelijkheid opnemen. Er is wel een overweldigende meerderheid die van oordeel is dat het wegvallen van de steun veel ellende zou betekenen voor de getroffen. Toch is men over de vraag of die steun terecht komt bij wie het echt nodig heeft sterk verdeeld, ongeveer in een derde die gelooft van wel, een derde van niet en een derde dat twijfelt. Meerderheden zijn van oordeel dat veel mensen “van de sociale zekerheid trekken” dat eigenlijk niet verdienen en dat als de uitkeringen niet zo gul zouden zijn, mensen zouden leren op eigen benen te staan. Degenen die met die uitspraken akkoord gaan zijn meer dan drie keer talrijker dan degenen die er niet mee akkoord gaan. Vooral over de werklozen is het oordeel hard. 65% is van oordeel dat de werklozen werk zouden vinden mochten ze echt zoeken en slechts 13% is het daar niet mee eens.

Een ruime meerderheid – en dat is niet veranderd sedert 2001 – is van oordeel dat in de bijdragen de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen. Meer dan de helft is van oordeel dat de uitkeringen niet mogen verminderen, ook al vraagt dat financiële offers van

sommigen (slechts 22% is het daar niet mee eens). 22% wil zelfs hogere belastingen betalen om dat doel te bereiken (47% laat weten daar niet toe bereid te zijn).

De nagenoeg onvoorwaardelijke steun voor de verzorgingsstaat – sterk gelijkheidstreven, onderkennen van veel positieve gevolgen van de verzorgingsstaat, onderkennen van weinig negatieve gevolgen, betrekkelijk laag wantrouwen ten opzichte van steuntrekkers en een relatief grote bereidheid bij te dragen en de uitkeringen op het huidige peil te houden - vindt men bij de linkse partijen: PVDA, Groen! en SP.a, met die verstande dat er bij het sociaaldemocratische electoraat toch al betrekkelijk hoog niveau van wantrouwen ten opzichte van steuntrekkers bestaat. Bijna op al die vlakken neemt het CD&V-electoraat een wat lauwere positie in. De critici en tegenstanders van de verzorgingsstaat vindt bij het NV-A en het Vlaams Belang en nog radicaler bij Open VLD en wat overblijft van het LDD-electoraat.

De kritische positie van de tegenstanders wordt niet altijd bepaald door een laag gelijkheidstreven. Het is vooral wantrouwen ten opzichte van de mensen die steun krijgen van het sociale zekerheidsstelsel en de gevoeligheid voor de negatieve effecten van de verzorgingsstaat die hen van de anderen onderscheid. Het verstevigen van het draagvlak van de sociale zekerheid kan zich dus niet beperken tot het zich beroepen op het gelijkheidsstreven en de solidariteit of tot het beklemtonen van de positieve effecten van de verzorgingsstaat. Aan die gevoelens mag en moet natuurlijk geregeld worden geappelleerd, maar dat is dan vooral een manier om de overtuigden een hart onder de riem te steken. Wil men de critici en de tegenstanders overtuigen dat bestaat de uitdaging erin duidelijk te maken dat het geld wel terecht komt bij wie het echt nodig heeft, dat de overgrote meerderheid van de mensen die op het sociale zekerheidsstelsel steunt zich verantwoordelijk gedraagt, zijn best doet, als dat mogelijk is, van terug zelfstandig te staan. In het geval van de ziekteverzekering zal dat, zonder altijd gemakkelijk te zijn, toch veel gemakkelijker zijn dan in het geval van de werkloosheidsverzekering.

Wat betreft de individuen kan worden vastgesteld dat de eigen risicopositie en de eigen sociaaleconomische en sociaal-demografische kenmerken geen grote invloed hebben op de verschillende hier onderzochte houdingen. De houding ten opzichte van de verzorgingsstaat is positiever bij mensen boven de 45. Hij is ook positiever bij mensen die zich economisch bedreigd voelen of in het verleden al een vervanginkomen hebben genoten. Maar zelfs die zeer evidente effecten zijn niet erg sterk. Die verschillende houdingen worden vooral beïnvloed door de ideologische positie en kennis en inzicht (het opleidingsniveau). Ideologisch is niet alleen het gelijkheidsstreven relevant, maar speelt ook de nieuwe breuklijn een belangrijke rol. Het is vooral deze die de negatieve kritiek op de verzorgingsstaat en het wantrouwen ten opzichte van steuntrekkers in de hand werkt, of daar alleszins zeer nauw mee verbonden is. Men kan een enigszins samenhangende cluster van houdingen onderkennen, bestaande uit een rechtse positie op de nieuwe breuklijn,

wantrouwen ten opzichte van mensen die afhankelijk worden van de sociale zekerheid, geloof in negatieve gevolgen van de verzorgingsstaat, en een lage tot geen bereidheid bij te dragen tot het stelsel en het stelsel in stand te houden. Deze cluster moet in de toekomst nader worden onderzocht aangezien het bestrijden van die houdingen noodzakelijk lijkt om het draagvlak voor de verzorgingsstaat in stand te houden. Eén vraag die wordt gesuggereerd door de sterke relatie tussen de rechtse positie op de nieuwe breuklijn en het wantrouwen ten opzichte van steuntrekkers betreft de rol van ethnocentrisme en de perceptie dat vele steuntrekkers "vreemden" zijn die onterecht op "onze" sociale zekerheid een beroep doen.

Referenties

- Achterberg, P., Houtman, D., & Derks, A. (2011). Two of a kind? An empirical investigation of anti-welfarism and economic egalitarianism. *Public Opinion Quarterly*, 75(4), 748-760.
- Derks, A. (2004). Are the underprivileged really that economically 'leftist'? Attitudes towards economic redistribution and the welfare state in Flanders. *European Journal of Political Research*, 43(4), 509-521.
- Derks, A. (2006). Populism and the ambivalence of egalitarianism. How do the underprivileged reconcile a right wing party preference with their socio-economic attitudes? *World Political Science Review*, 2(3), 175-200.
- Elchardus, M., Glorieux, I., Derks, A., & Pelleriaux, K. (1996). *Voorspelbaar ongeluk. Over ietsels die werkloosheid nalaat bij mannen en hun kinderen*. Brussel: VUBpress.
- Elchardus, M., & Spruyt, B. (2012). The contemporary contradictions of egalitarianism: an empirical analysis of the relationship between the old and the new left/right alignments. *European Political Science Review*, 4(2), 217-239.
- Kochuyt, T., & Derks, A. (2003). Bitter als brakke morgen: over het ressentiment van ondergeschikte posities. *Amsterdam Sociologisch Tijdschrift*, 30(4), 463-497.
- Anciaux, B. (1992) *De vergeten vernieuwing*. Antwerpen, Baarn: Hadewijch.
- Annemans (1990) In: Dewinter F. *Eigen volk eerst, antwoord op het vreemdelingenprobleem*, Brecht : De Roerdomp, 182p.
- Cantillon, B. (red.) (1999) **De welvaartsstaat in de kering**. Kapellen: Pelckmans.
- De Groene Amsterdammer (2001) Alles moet anders, 03/03/2001 http://www.groene.nl/2001/0109/rh_burkestichting.htm 07/03/2002.
- Derks, A. (2001) Progressief of populistisch? De economische attitudes van sociaal zwakke categorieën nader onderzocht. *Sociologische Gids*, 48 (3): 272-293.
- Elchardus, M. (1998)(red.) *Wantrouwen en onbehagen. Over de vertrouwens- en legitimiteitscrisis*. Brussel: VUBPress.
- Evans, G. (1995) *Why is America Different? Explaining Cross-National Variation for Welfare Redistribution*. CREST Working Paper N° 36.
- Frum, D. (1994) *Dead Right*, Washington: Basic Books.
- Deleeck, H. (2001) *De architectuur van de welvaartsstaat opnieuw bekeken*, Leuven: Acco.
- Gelissen, J. *Popular Support for Institutionalized Solidarity: A Comparison between European Welfare States*, www.chass.utoronto.ca/tamapp/Gelissen.PDF, 07/03/2002.
- Giddens A (1991) *Introduction to sociology*, New York: W.W. Norton & Company.
- Gilder, G. (1981) *Wealth and Poverty*, New York: Basic Books.
- Gilens, M. (1999) *Why Americans Hate Welfare: Race, Media, and the Politics of Antipoverty Policy*. Series: (SCMPO) Studies in Communication, Media, and Public Opinion.

- Het Reformistisch dagblad (2001) *Wij willen invloed*, 19/02/2001, <http://www.reformatorischdagblad.nl/vp/010219vp05.html> 07/03/2002.
- Jencks, C. (1992) *Rethinking Social Policy : race, poverty, and the underclass*, New York: HarperPerennial.
- Kuhnle S. (1999) *Survival of the European Welfare State*, Arena Working papers WP 99/19 http://www.arena.uio.no/publications/wp99_19.htm.
- Mannheim, K. (1928/1929) Das Problem der Generationen. *Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie*, 71:157-185, 310-330.
- Mcclain, M.P., Hockaday, C., Perkins, A.M.& Zinck, K. (2002) *What Do Young Adults Think of Welfare?* <http://www.nawrs.org/ClevelandPDF/mcclain.pdf>, 21/01/2002.
- Mishra R. (1984) *The welfare state in crisis*, Brighton: Wheatsheaf Books.
- Murray, C. (1984) *Losing ground, American Social Policy 1950-1980*, New York: BasicBooks.
- Nordlund A. (1997) Attitudes towards the welfare state in the Scandinavian countries. *Scandinavian journal of social welfare*, 6: 233-246.
- OECD (1988) *The future of social protection*. Paris, OECD (Social Policy Studies nr 6).
- Pergher, R. (2002) *The color of welfare*, working paper http://tiss.zdv.uni-tuebingen.de/webroot/sp/spsba01_W98_1/denver4.htm, 21/01/2002.
- Shapiro, R.Y. & Young, J.T. (1989) Public Opinion and the Welfare State: The United States in Comparative Perspective. *Political Science Quarterly*, 104 (1): 59-89.
- Steffen C. (2002) *The ideological debate over the social welfare system* http://tiss.zdv.uni-tuebingen.de/webroot/sp/spsba01_W98_1/usa2.htm, 21/01/2002.
- Tanner, M. (1994) Ending welfare as we know it. *Policy analysis*, 212, 1-25.
- Taylor, H (2000) *The Public Tends to Blame the Poor, the Unemployed, and Those on Welfare For Their Problems*.
http://www.harrisinteractive.com/harris_poll/index.asp?PID=87, 4/4/02.
- Taylor-Gooby P (1991) Welfare state regimes and welfare citizenship *Journal of European Social Policy*, 1: 93-105.
- Van Oorschot W. (1996) *Nederland over sociale zekerheid en arbeid:eerste resultaten van een uitgebreid onderzoek naar de publieke opinie*, Tilburg.
- Verhofstadt, G. (1992) *De weg naar politieke vernieuwing. Het tweede burgermanifest*, Antwerpen: Hadewijch.
- Verhue M., Schokkaert E. & Omey E. (1999) De kloof tussen laag- en hooggeschoolden en de politieke houdbaarheid van de Belgische werkloosheidsverzekering: een empirische analyse, *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, vol 53, nr1, pg 41-77.
- Wilding, P. (1986) *In defence of the welfare state*, Manchester: University Press. Anciaux, B. (1992) *De vergeten vernieuwing*. Antwerpen, Baarn: Hadewijch.